

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КУРСАНТІВ ВВНЗ

У статті висвітлюється методика формування культури самоорганізації навчальної діяльності у курсантів вищих військових навчальних закладів.

Ключові слова: методика, культура, самоорганізація, навчальна діяльність.

В статті рассматривается методика формирования культуры самоорганизации учебной деятельности у курсантов высших военных учебных заведений.

Ключевые слова: методика, культура, самоорганизация, учебная деятельность.

In the article essence a technique of forming the education self-organization culture within the cadets of Higher military educational establishments.

Keywords: technique, culture, self-organization, learning activity.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку Збройних сил України (далі - ЗС України) все більш актуальною стає проблема підготовки військових фахівців з широким науковим світоглядом, розвинутим творчим мисленням, високою управлінською й професійною культурою, здатних ефективно вирішувати весь комплекс завдань, що стоять перед ними, а також постійно нарощувати власний потенціал і практичний досвід в умовах бурхливого розвитку засобів сучасної збройної боротьби, змін її форм і способів ведення.

Сьогодні військовою практикою затребуваний офіцер, який здатний до самоактуалізації й саморозвитку в професійній діяльності, вміє самостійно орієнтуватися в соціальній і військовій реальності, володіє різноманітними стратегіями керування, постійно прагне до самовдосконалення.

Але в той же час мають місце тенденції зростання кількості офіцерів-випускників з недостатньою підготовленістю до сучасної військово-професійної діяльності, зі слабким знанням ефективних технологій, з недостатньо розвинутою самоорганізацією власної службової й пізнавальної діяльності, відсутністю самої потреби у самовдосконаленні. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми виступає формування у курсантів вищих військових навчальних закладів культури самоорганізації навчальної діяльності.

Відповідно до тематики нашого дослідження **метою** даної статті є визначення методики експериментальної роботи щодо формування у курсантів ВВНЗ культури самоорганізації навчальної діяльності.

Експериментальна перевірка методики формування культури самоорганізації навчальної діяльності є одним із основних етапів нашого дисертаційного дослідження.

Педагогічний експеримент у нашій роботі став логічним та послідовним продовженням теоретичних наукових пошуків і основним методом перевірки їх достовірності, оцінювання ефективності і практичної значимості запропонованої методики.

Педагогічне дослідження - це процес і результат наукової діяльності, спрямованої на одержання нових знань про закономірності процесу навчання, його структуру й механізми, теорію та методику організації, зміст, принципи, методи та прийоми [3].

Теоретико-методологічні принципи організації, проведення та обробки результатів педагогічного експериментального дослідження розкрито в роботах С. І. Архангельського, Ю. К. Бабанського, В. В. Ягупова та ін.. На основі проведеного аналізу зазначених робіт, можна стверджувати, що розпочинаючи педагогічне експериментальне дослідження, насамперед необхідно з'ясувати його мету.

Мета експериментальної роботи полягала у перевірці основних обґрунтованих теоретичних положень дисертації, практичного оцінювання ефективності моделі і методики формування культури самоорганізації навчальної діяльності у курсантів вищих військових навчальних закладів.

Відповідно до мети експериментального дослідження нами розроблена методика його проведення, визначені критерії оцінювання одержаних результатів й обґрунтування достовірності вибраних показників. Так, нами здійснено теоретичне обґрунтування даної методики, виявлені умови оптимального її застосування у педагогічній практиці.

Під час здійснення експериментальної роботи враховувалась і та обставина, що високорозвинутого рівня культури

Питання педагогіки

самоорганізації дуже складно досягти за один-два роки. Її розвиток здійснюється шляхом постійного і тривалого накопичення досвіду, відповідної поведінки курсантів, а, згодом, офіцерів.

На основі план-програми експериментальної роботи наше дослідження проводилось протягом чотирьох років (2009-2012 рр.). Умовно методика проведення дисертаційного дослідження можна поділити на такі два експерименти: *констатувальний* і *формульвальний*.

Так, на першому - *констатувальному* - експерименті було визначено: *актуальність теми* (проблема самоорганізації начальної діяльності як на теоретичному, так і на практичному рівнях, в яких би використовувалися досягнення саме педагогіки, ще недостатньо досліджена, що в свою чергу негативно позначається на здатності курсантів ВВНЗ до реалізації своїх функціонально-службових компетенцій як суб'єктів навчання); *мету* дисертаційної роботи (теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити модель і методика формування культури самоорганізації начальної діяльності у курсантів вищих військових навчальних закладів); *завдання* дослідження (здійснити теоретичний аналіз проблеми формування культури самоорганізації навчальної діяльності у курсантів ВВНЗ у педагогічній теорії та військовій практиці; уточнити зміст поняття «культура самоорганізації навчальної діяльності» та визначити його зміст, структуру та модель формування в системі вищої військової освіти; теоретично обґрунтувати методика формування культури самоорганізації навчальної діяльності у курсантів ВВНЗ; визначити критерії та показники оцінювання розвиненості культури самоорганізації навчальної діяльності у курсантів ВВНЗ; *об'єкт* (педагогічний процес формування культури самоорганізації навчальної діяльності у курсантів ВВНЗ) та *предмет* дослідження (теоретичні та методичні умови формування культури самоорганізації навчальної діяльності у курсантів ВВНЗ). Здійснено теоретичний аналіз проблеми формування культури самоорганізації навчальної діяльності курсантів у педагогічній теорії та військовій практиці (нами вбачається, що культура самоорганізації начальної діяльності пов'язана із загальною культурою особистості. Компоненти культури

самоорганізації представлені практично в культурі праці, культурі поведінки, культурі побуту. Одночасно, можна зробити висновок про те, що зв'язок між загальною культурою особистості та культурою самоорганізації навчальної діяльності настільки безпосередній, що справедливим є твердження про те, що культура самоорганізації навчальної діяльності - це прояв загальної культури в умовах військово-педагогічного процесу. Проте було б помилковим вважати, що будь-яка людина з високим рівнем загальної культури володіє обов'язково й культурою самоорганізації. Наявність останньої передбачає набуття специфічних знань, умінь, навичок. Уточнено, що *культура самоорганізації навчальної діяльності курсантів ВВНЗ* - це інтегральне професійно-важливе утворення, яке характеризує специфіку системи їх знань, навичок, умінь, здатностей й актуалізується в пізнавальній свідомості, стилі навчальної діяльності, етики та поведінці.

Проведені: *констатувальний* експеримент щодо дослідження вхідного рівня культури самоорганізації навчальної діяльності курсантів ВВНЗ експериментальної та контрольної груп; оцінювання експертами рівнів сформованості культури самоорганізації навчальної діяльності при вхідному діагностуванні в цих групах; впровадження нашої методики в дидактичний і виховний процес експериментальної групи; вихідне (контрольне) діагностування рівня сформованості культури самоорганізації навчальної діяльності в експериментальній і контрольній групі; оцінювання експертами сформованості культури самоорганізації навчальної діяльності в досліджуваних групах.

Мета *формульвального* експерименту полягала в експериментальній перевірці педагогічних умов формування культури самоорганізації навчальної діяльності у курсантів вищих військових навчальних закладів, результатом впровадження яких є підвищення рівня їх культури самоорганізації. Педагогічними умовами успішного формування культури самоорганізації навчальної діяльності у курсантів ВВНЗ були визначені:

- Збагачення змісту навчання знаннями про наукову організацію навчальної діяльності, її особливості в умовах ВВНЗ, про способи самовиховання й самоаналізу;
- використання в процесі професійної

Питання педагогіки

підготовки курсантів формі методів навчальної взаємодії, які б сприяли формуванню культури самоорганізації навчальної діяльності курсантів;

- врахування організаційно-управлінських особливостей військового навчального закладу;

- поетапність формування культури самоорганізації навчальної діяльності курсантів ВВНЗ.

Отже, реалізація наведених педагогічних умов передбачала проведення експериментального дослідження. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне проаналізувати організацію, хід та результати цього експериментального дослідження.

Педагогічний експеримент проводився протягом 2009-2012 років на базі Харківського університету Повітряних сил з курсантами, які набували спеціальність 8.140101 "Бойове застосування та управління діями підрозділів (частин, з'єднань) зенітно-ракетних військ Сухопутних військ".

Генеральна сукупність у нашому дослідженні становила 213 курсантів Харківського університету Повітряних сил. За генеральну сукупність прийнято щорічний випуск молодих офіцерів за вищезазначеною спеціалізацією в Харківському університету Повітряних сил, виходячи з того, що він є єдиним вищим військовим навчальним закладом, який випускає таких фахівців. Вибіркова сукупність в експерименті дорівнювала генеральній сукупності й становила 213 курсантів, із них – 21 курсант, що входив до експериментальної групи (ЕГ) і 20 курсантів контрольної групи (КГ).

До складу експертів входили 14 офіцерів, з них 9 офіцерів із числа науково-педагогічних працівників і начальників курсів (офіцери, які безпосередньо контактували з курсантами).

На підготовчому етапі проведення формувального експерименту для забезпечення достовірності результатів дослідження особлива увага приділялася тому, щоб умови, в яких здійснювалось навчання курсантів, та чинники, які впливають на їхній дидактичний процес, були однаковими як для експериментальної, так і контрольної груп, за винятком педагогічних умов формування культури самоорганізації навчальної діяльності, результативність яких нам необхідно було підтвердити в процесі навчання експериментальної групи.

Так, ідентичним був вплив навчально-матеріальної та науково-методичної бази Харківського університету Повітряних сил, курсанти до початку експериментального дослідження мали однакове навчальне навантаження, яке залишалось однаковим і в процесі проведення експериментального дослідження, окрім теоретичного курсу запропонованої нами методики.

Після визначення експериментальної і контрольної груп ми провели вхідне діагностування за допомогою батареї методик, тестів та анкет з метою визначення реального початкового рівня сформованості культури самоорганізації навчальної діяльності у курсантів. Даний інструментарій був підібраний згідно з критеріями сформованості культури самоорганізації навчальної діяльності та їх показників. Він представлений в Таб. 1.

Таблиця 1.

Методики діагностування культури самоорганізації навчальної діяльності у курсантів вищих військових навчальних закладів

№ п/п	Назва методик	Критерії культури самоорганізації, які діагностуються
1.	Діагностична карта "Сформованість культури самоорганізації навчальної діяльності" за Г. Гмизіною.	- когнітивний.
2.	Методика «Особистий стиль діяльності» О.В.Дімітрова	- діяльнісний.
3.	Методика "Ціннісні орієнтації" за М. Рокичем	- ціннісно-мотиваційний; - когнітивний.
5.	Опитувальник "Локус контролю" за О.Г. Ксенофонтовою.	- ціннісно-мотиваційний; - діяльнісний.
6.	Методика «Готовність до ризику».	- ціннісно-мотиваційний.
7.	Методика "Стиль саморегуляції поведінки" за В. І. Моросановою та Є. М. Коноз.	- контрольньо-оцінювальний.
8.	Методика «Рівень суб'єктивного контролю» за Дж. Роттером	- контрольньо-оцінювальний
9.	Методика «Мотивація успіху та страх невдачі» за А. Реаном.	- ціннісно-мотиваційний.
10.	Методика визначення стресостійкості та соціальної адаптації за Холмсом і Раге.	- емоційно-вольовий.
11.	Методика «Вольові якості»	- емоційно-вольовий.

Питання педагогіки

Отримані дані свідчать про те, що в експериментальній і контрольній групах приблизно однаковий рівень сформованості культури самоорганізації навчальної діяльності. Але все ж таки в контрольній групі критерії сформованості культури самоорганізації навчальної діяльності виявлені дещо краще. Необхідно також додати, що процес діагностування був анонімний, під час якого створювалась абсолютно сприятлива атмосфера, проводився інструктаж курсантів, однак їм не повідомлялась справжня мета дослідження, оскільки ми обмежувались абстрактними цілями, які стосуються вдосконалення професійної освіти майбутніх офіцерів.

Домінанта відносно низького рівня сформованості культури самоорганізації навчальної діяльності у курсантів експериментальної групи підтвердила необхідність впровадження в дидактичний процес їх професійної підготовки нашої теоретично обґрунтованої методики, метою

якої є підвищення рівня сформованості культури самоорганізації навчальної діяльності у курсантів вищих військових навчальних закладів.

На наступному етапі формуального експерименту з контрольною групою здійснювалося навчання згідно з традиційною моделлю підготовки військових фахівців тактичного рівня.

У процес навчання експериментальної групі ми ввели деякі нововведення згідно методики формування культури самоорганізації навчальної діяльності у курсантів ВВНЗ. Інноваційна навчальна програма спеціального курсу відрізнялась технологічним, суб'єктно-діяльним підходом подання навчального матеріалу.

Для здійснення поступового формуального впливу на курсантів експериментальної групи був розроблений тематичний план щодо формування культури самоорганізації навчальної діяльності (Таб.2):

Таблиця 2.

Тематичний план проведення занять щодо формування культури самоорганізації навчальної діяльності

<i>Тема</i>	<i>Зміст</i>
Тема № 1. Вступ. Таймменеджмент. Самоорганізація навчальної діяльності.	Поняття про самоорганізацію. Актуальність теми в сучасних умовах. Самоорганізація навчальної діяльності.
Тема № 2. Планування.	Поняття про довгострокове, короткострокове й "випереджуюче" планування. "Поглиначі" часу. Рациональне використання часу.
Тема № 3 Психофізіологічні особливості розумової діяльності	Розумова працездатність та її фази. Оптимальні умови здійснення розумової праці. Відпосинок та його важливість.
Тема № 4 Увага та сприйняття	Види уваги. Увага та сприйняття. Способи зосередження уваги.
Тема №5 Пам'ять.	Процеси запам'ятовування. Основні закони пам'яті. Способи розвитку пам'яті. Пам'ять і підсвідомість.
Тема № 6 Організація особистої роботи.	Цілепокладання. Планування з урахуванням психофізіологічних особливостей розумової діяльності. Вибір методів роботи. Робоче місце.
Тема № 7 Воля.	Вольові якості та їх роль у житті людини. Самоконтроль.
Тема № 8 Самооцінка і саморегуляція.	Поняття про самооцінку й саморегуляцію. Послідовність дій при їх здійсненні.
Тема № 9 Способи роботи над собою	Поняття про саморозвиток, самовиховання й самоудосконалення. Шкідливі звички. Способи роботи над собою.
Тема №10 Заліки й іспити	Правила підготовки до іспитів. Правила поведінки під час заліку або іспиту.

З метою вдосконалення знань щодо самоорганізації навчальної діяльності їм були прочитані цикли міні-лекцій в структурі планових занять з філософії та

психології, під час проведення семінарських та практичних занять, проведені також теоретичні співбесіди з основних питань культури самоорганізації життєдіяльності

Питання педагогіки

взагалі і самоорганізації навчальної діяльності як часткове в часи самостійної підготовки.

Розвиток у майбутніх офіцерів навичок, вмій і здатностей самоорганізації навчальної діяльності здійснювалось шляхом цілеспрямованої індивідуальної та колективної роботи з врахуванням індивідуальних особливостей кожного слухача, специфіки майбутньої професійної діяльності на тактичній ланці і тих умов, в яких вони знаходяться. Для вирішення визначених завдань під час експериментального дослідження нами широко використовувалась вся система засобів і методів педагогічного впливу: переконання, вимоги, заохочення, стягнення, особистий приклад науково-педагогічних працівників, начальників курсів та їх заступників з виховної роботи. Велику увагу було надано індивідуальній роботі з кожним курсантом, узагальненню і втіленню в життя досвіду навчальної діяльності офіцерів тактичної ланки.

Важливим етапом формування експерименту є проведення вихідного (контрольного) діагностування експериментальної і контрольної груп, з метою визначення рівнів сформованості культури самоорганізації навчальної діяльності у курсантів вищих військових навчальних закладів.

Порівняльний аналіз результатів експериментальної та контрольної груп при вхідному діагностуванні дав нам підстави стверджувати, що вони дещо кращі в контрольній групі, а наприкінці формування експерименту, при вихідному (контрольному) вимірюванні рівнів сформованості культури самоорганізації навчальної діяльності у курсантів, вони суттєво підвищилися в експериментальній групі.

На заключному етапі формування експерименту за допомогою методики підбору експертів нами було відібрано 9 незалежних експертів.

Усі операції, що пов'язані з підбором експертів, проведенням експертизи,

опрацюванням даних експертних вимірювань здійснені з урахуванням держстандартів, рекомендацій щодо застосування методів теорії ймовірності й математичної статистики в педагогічній теорії та практиці.

Надійність і достовірність результатів гарантувалась - експертами, які оцінювали рівень сформованості культури самоорганізації навчальної діяльності у курсантів ВВНЗ. Ними обирались особи (експерти) із числа науково-педагогічних працівників, начальників курсів та їх заступників з виховної роботи, які безпосередньо контактували із курсантами і проводили заняття в експериментальній і контрольній групах.

Достовірність даних забезпечувалась ще й тим, що жоден із експертів не знав, у якості представника якої групи виступає той чи інший курсант. Для експертизи був обраний метод індивідуальної експертної оцінки. Передумовою її вибору була неможливість визначення групи експертів, яка змогла б оцінити всіх курсантів, у всіх ситуаціях проведеного експерименту.

На основі аналізу та порівняння отриманих результатів можна констатувати, що в процесі здійснення педагогічного експериментального дослідження, доведена ефективність моделі і методики формування культури самоорганізації навчальної діяльності у курсантів в системі вищої військової освіти.

Методика проведеного експериментального дослідження аналізувалась та обговорювалась на засіданнях кафедри психології та педагогіки Гуманітарного інституту Національного університету оборони України, на науково-методичних семінарах і наукових конференціях.

Перспективи подальших досліджень.

Планується провести аналіз та математичну обробку результатів експериментальної роботи щодо формування культури самоорганізації навчальної діяльності курсантів вищих військових навчальних закладів.

Література

1. Бабанский Ю. К. Рациональная организация учебной деятельности / Ю. К. Бабанский. - М. : Знание, 1981. - 96 с.
2. Димитров А. В. Учебный труд студентов и его организация : учеб. пособие / А. В. Димитров. — Уфа : Полиграфкомбинат, 2000. — 110 с.
3. Ягунов В.В. Психолого-педагогічні дослідження: [навч.-метод. посібник] / В.В.Ягунов. — К. : Київськ. військ. ін-т управління та зв'язку, 1998. — 108 с.